

SABARLAR

Sabarlar, 463-558 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslar'da mühim rol oynayan bir Türk kavmidir. Bu kavim hakkındaki bilgileri ancak değişik yabancı kaynaklarda bulabiliyoruz. Bu sebepten Sabarlar kaynaklarda çok farklı şekillerde zikredilmişlerdir; Bizans kaynaklarında Sabar, Sabeir, Saber, Sabir, Ermeni kaynaklarında Svar, Sbar, S(a)bir, İslam kaynaklarında Sebir şeklinde geçmektedir¹.

Sabarlar'ın yabancı menşeyden² geldiklerine dair iddialar bugün artık çürütülmüştürki; bunu ispat eden en iyi delilkendi taşıdıkları addır. Çünkü Sabar kelimesi Türkçe "Sab-ar"³ dan meydana gelmiş olup, "sapan, yol değiştiren, başıboş manasına gelmektedir. Mesela Kzar, Bulgar, Kabar vb. Bunun yanında Sabarlar'a ait şahıs adlarının Türkçe olması⁴ ve tarihi rolleri kültürel durumları, Sabarlar'ın Türk olduğu açık şekilde ortaya koymaktadır.

Sabarlar'ın tarih sahnesine çıktıkları yer olarak Tanrı dağları ile İli nehrinin arası kabul edilmektedir⁵. Sabarlar, buradan hareketle; muhtemelen Tabgaçlar'ın baskısı ile İrtiş nehri civarına gelmişlerdir. Biz Sabarlar hakkındaki ilk bilgileri Bizans tarihçisi Priskos'tan alıyoruz. Bu habere göre 461-465 yılları arasında Batı Sibirya'da, kavimler arasında büyük bir kıvılcama başladı. Meydana gelen hareketlenme sonucuna, Sabarlar doğudan gelen Türk-avarlar'ın baskısı eklenince batıya doğru kaydılar⁶. Daha sonra Ural-Altay arasındaki bölgede yaşayan Ogurlar'ı batıya iten Sbarlar-Tobol ve İşim ırmakları çevresinde yerleştiler. Bu kayıt Priskos'ta şöyle geçmekte "Sabirler Ob ve İrtiş sahasındaki, On-Ogurlar'a hücum ederek batıya kaydıldılar. On-Ogurlar'da Sarogurlara saldırdılar. Sabarlar kendileri de onları takip edip, Yayık ve İtil nehirlerini geçtiler"⁷.

¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s. 148.

² İslav, Fin-Ugor, Moğol.

³ Spar=sapmak fiiline +ar eki ilavesiyle.

⁴ Blak, İlig-er, Boarık, Buğ-arık vb.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s. 148.

⁶ Şerif Baştav, "Sabir Türkleri", s.58, **Bellekten**, s.17-18, 1941.

⁷ Şerif Baştav, "Sabir Türkleri", s.58, **Bellekten**, s.60, 1941.

Sabarlar bu bölgeye yerleştikten sonra, burada yaşayan Fin-Ugor menşeli Vogul, Ostiyak gibi kavimler üzerinde hakimiyet kurarak, yüzyıllarca sürecek olan derin kültürel tesirler yaptılar. Bu bölgede yani Hazar denizinin kuzeyi ve Yayık-İtil havzasında yarım asır kaldıktan sonra 503 yılında Doğu Avrupa'ya doğru kayarak bir kısım Bulgar gruplarını idarelerine aldılar.

Bu arada Sabarlar'dan kalabalık bir kütle, 515 yıllarında Kafkaslar ve Kuban havzasına yerleşti. Bu tarihten itibaren Bizans ve Sasani İmparatorlukları ile temasa geçerek, Doğu Avrupa tarihinde mühim rol oynadılar ve ön safa çıktılar⁸. Hakim söz konusu bölgede daha çok gelişmiş kültürleri, savaş araçları ile meşhur olmuşlardır⁹. Sabarlar'ın Kafkaslar'a yerleştiği sıralarda Bizans-Sasani savaşları bütün hızıyla devam ediyordu. Bu karışık durumdan Sabarlar derhal istifade ederek, Sasaniler'le anlaşip Bizans'a saldırdılar. Bizans İmparatoru Anastasios zamanında (516), Sabarlar hükümdarları Belek (Balak) idaresinde Ermeniye bölgesine kadar akınlar yaptılar. Daha sonra bu akınları tekrarlayarak, Anadolu'ya girdiler, Kayseri, Konya, Kapadokya bölgelerine kadar ilerlediler¹⁰.

Sabarlar'ın bu, büyük hükümdarı Belek (Balak) 520 civarında öldü. Bundan sonra Sabar tahtına Belek'in dul hatunu Boğarık geçti¹¹. Yüz bin kişiye kumanda eden, bu Türk kraliçesi idareciliğinin yanında güzelliğiyle de meşhur idi¹².

Bizans İmparatoru I. Justinianus (527-565) çeşitli gümüş vazolar karşılığında ve çok zengin hediyelerle Boğarık ile anlaşabildi (528). Bu hareketi ile Bizans yıllardan beri sürüp giden Sasani savaşlarında, Sabarları kendi yanına çekebilmişti¹³.

Sabar Bizans dostluğunun 531 yılına kadar sürdüğünü görmekteyiz. Bu tarihten sonra Sabarlar hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmaktadır. Yalnız Sasaniler'in Kafkaslardaki büyük savaşlarında (545) Sabarlar'ın ağır kayıplar verdiği tahmin

⁸ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.149.

⁹ L.Rasonyi, **Tarihte Türklük**, s.77.

¹⁰ Şerif Baştav, "Sabir Türkleri", s.58, **Belleten**, s.61-62, 1941.

¹¹ Türkçe aslı Buğ-arıg, Bo-, Boğ-buğ=reis, lider, kumandan, Arık-arıg=temiz, asil. Bkz.: Gy. Nemeth **H.M.K.** s.190.

¹² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**,s.150.

¹³ Şerif Baştav, "Sabir Türkleri", s.58, **Belleten**, s.67-68, 1941.

edilmektedir. Çünkü bu tarihten sonra, Sbarlar askeri güç olmaktan çıkmışlar, arkasından 557’de Avarlar’dan büyük darbe yedikten sonra Gök-Türkler’in hakimiyetine girmişlerdi. Kafkaslardaki son Sbar hakimiyetine ise 576 yılında Bizanslılar tarafından son verildi.

Sabarlar yıkılışlarından sonra Kür nehrinin güneyine yerleştirildiler¹⁴. Bu bölgede Sabarlar’ın adlarına 7. yy. ortalarına kadar rastlanılmakta ve Belencer ile Semender adlı iki Sabar kabilesinin aynı sahada daha sonra kurulacak olan Hazar devletinin esas kütesini teşkil ettiği bilinmektedir.

Sabarlar’ın yaklaşık bir asır süren Doğu Avrupa hakimiyeti yıkılıp tarihe karıştı. Fakat onların bu kısa süre içerisinde, İtil-Yayık, Kafkaslarda, Kuban-Terek sahalarında yaptığı tesir asırlarca devam etti. Ayrıca üstün harp teknikleri, savaş vasıtaları ile o zamanın iki büyük yerleşik devleti Sasaniler ve Bizans üzerinde derin hatıralar bıraktılar. Aslında Sbarlar Kafkaslar’da Bozkır kültürüne sahip ve bu kültürün temsilcisi olan bir kavim idi. Bizans tarihçisi Prokopios’un Sabarlar hakkındaki kayıtları çok enteresandır; “Sabarlar insan hafızasının hatırlayabildiği zamandan beri, ne İranlılardan, ne de Romanlılardan hiç kimsenin düşünemediği makinelere sahiptirler; Öyle ki her iki imparatorlukta fenci eksik olmamış ve her devirde muhasara makineleri yapılmıştır. Fakat şimdiye kadar bu barbarlarınkine benzer bir buluş ne ortaya konmuş, ne de onlar gibi kullanılmıştır. Bu şüphesiz insan dehasının bir eseridir¹⁵. Bu kayıt o zaman için Batı medeniyetinin temsilcisi sayılan Bizans üzerindeki Sabar tesirlerini açıkça ortaya koyar.

Geçen asrın ortalarında S.Patkanoff Batı Sibirya’da Vogullar, Ostiyaklar ve İrtiş Tatarları arasında yaptığı araştırma sonucunda, Sabarlar’ın yerli halka kalıcı tesirler yaptığını söylemiştir.

Ob, Tura ve İrtiş boylarında, Sabar, Saber (Tapar), Saper, Savri, Sabrei, Sıvır (Sıvır) gibi yer ve kale adları yaygındır. Ay-Sabar, Kün-Sabar gibi şahıs adlarına da rastlanır. Tobolsk ahali buranın en eski sakinlerini Sybyr, Syvyr diye anmaktadır. Ayrıca bu civardaki halkın masallarında Sabarlar geniş yer tutar. Sabarların kendi büyükleri olarak

¹⁴ L. Rasonyi bir kısım Sabar kütesinin Macarlarla karıştığını söylüyor.

¹⁵ Şerif Başstav, “Sabir Türkleri”, s.58, **Bellekten**, s.65, 1941.

kabul eden Ostiyaklar yanında, Vogullar da Rus tabiiyetine girdikleri zaman Ruslar'a "Saper" adını vermeleri bu yüzdendir. Aynı sahada 16. yy.'da kurulan Sibir hanlığının başkenti de Sibir adını taşıyordu. Ruslar'ın doğuya doğru yayılmaları esnasında İsker şehrini ele geçirince bu şehre verdikleri Sibir adı, Rus hareketi doğuya ilerledikçe çok geniş saha adı olarak günümüze gelebilmiştir¹⁶.

Netice olarak görmekteyiz; Orta Avrupa'da Hun hakimiyeti yıkıldığı sırada Doğu Avrupa'da yine bir Türk kavmi tarih sahnesine çıkarak, Sasani ve Bizans imparatorluklarıyla boy ölçüşmüştür. Çok enteresandırki; o zamanın iki büyük yerleşik medeniyeti kuzeyde yaşayan yerli kavimlere hiçbir kalıcı tesir yapamazken, barbar addedilen bir Türk kavmi bu yerliler üzerinde asırlarca sürecektir olan kalıcı etkiler yapıyordu.

¹⁶İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s.149.

KAYNAKLAR:

- 1- Prokopios,
 - 2- Malalas,
 - 3- Aghatias,
 - 4- K. Porphyrogennetos
- (Bütün Bizans kaynakları için bk. Gy. Moravcsik, **Byzantino Turcica**)

Ermeni kaynağı: Pseudo Khorenci

BİBLİYOGRAFYA:

- 1- Şerif Baştav, “Sabir Türkleri”, **Bellekten**, V, 1941.
- 2- İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**.
- 3- L. Rasonyi, **Tarihte Türklük**, TKAE, Ankara, 1971.